

ഹരിവംശം – ഭവിഷ്യപർവം

പുഷ്കരപ്രാദുർഭാവം

നീലകണ്ഠവ്യാഖ്യാനസമേതം

ശ്രീമദ്ഗോപാലമാനമ്യ വ്യാകുർവേ പുഷ്കരോദ്ഭവം
ഖ്യാതശ്ചതുർധരഃ ശിക്ഷാനയപ്രണയസംയമൈഃ 1

ഉത്താനേഷു ന കോശവിഗ്രഹബലം പദ്യേഷു യത്ര ശ്രീതം
ഗംഭീരേഷു ന സേതവോ ന വിഹിതാഃ കൂടാ ന ന സ്മോദിതാഃ
ന ഛിന്നാ ന തമശ്ചരാനനതതിർഭക്താ ന നാഹ്ളാദിതാ
നോ ദീനാശ്ച വിഭീഷണാ ന വിഹിതാഃ ശ്രീലക്ഷ്മണാര്യശ്രീതൈഃ
2

കസ്ത്രയംബകമൃതേ കാളകൂടാഭം പുഷ്കരോദ്ഭവം
കണ്ഠേ കർതും ക്ഷമോ ലോകേ കാമജിത്പുരുഷോത്തമഃ 3

തത്ര താവദിഹ

വക്തുമർഹസി ധർമ്മജ്ഞോ യശോ നാരായണാത്മകം (3-7-9)

ഇതി

ന തസ്യേശേ കശ്ചന തസ്യ നാമ മഹദ്യശഃ

തസ്മിൻ യശോ നിഹിതം വിശ്വരൂപം

ഇതി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധസ്യ നാരായണാത്മകസ്യ യശഃ ശബ്ദിതസ്യ
വക്തവ്യത്വേനോപക്രമാത്

അധീത്യസർവമധ്യാത്മം ദേവലോകേ മഹീയതേ (3-32-61)

ഇത്യുപസംഹാരേണ ചാസ്യ കൃതസ്യ വാക്യസന്ദർഭസ്യ ഷഡ്
വിംശത്യധ്യായസംമിതസ്യ ബ്രഹ്മാപരത്വം നിശ്ചീയതേ | യത്ത്വീ
ഹ ജഗദുദ്ഭവാധികമുക്തം

തത് ഫലവത്സംനിധാവഹലം തദങ്ഗം

ഇതി ന്യായേന മഹാവാക്യം പ്രതിപാദ്യ ബ്രഹ്മാദ്വൈതപ്രതിപ
ത്യർഥമേവ യേ ചാത്ര ഏകാർണ്ണവത് ദേവാസുരാദിശബ്ദാ
സ്തേപി യഥാ |

അജാമേകാം ലോഹിതശുക്ലകൃഷ്ണാം ദ്വാ സുപർണാ സയുജാ
സഖായാ

ഇത്യാദി ശ്രുതിഷു മേഷീശകുന്യാദിവൃത്താന്തകഥനമുഖേന ബ്ര
ഹ്മത്വം നിരൂപിതം | തഥാ നിർവിശേഷചിന്മാത്രശമകാമാദിചേ
തോവൃത്തി വിശേഷപരതയാ വ്യാഖ്യേയാഃ |

സലില ഏകോ ദ്രഷ്ടാദ്വൈതോ ഭവതി

ദ്വയാഹ പ്രജാപത്യാ ദൈവാശ്ചാസുരാശ്ച

ഇത്യാദി ശ്രുതിഷ്ചപി അനയൈവ ഭങ്ഗ്യാ ബ്രഹ്മതത്ത്വനിരൂപണ
ദർശനാത് | ഏവം ചൈകാർണ്ണവാദിശബ്ദാനാം സലിലാദി ശ്രു
തിസമാനാർഥത്വേന തയോർമൂലമൂലിഭാവേ സംഭവതി ഖണ്ഡപ്രള
യപരതയാ തദ്വ്യാഖ്യാനമസത് സ്വപ്യാകാശാദിഷു ജലധാതുമാ
ത്രസ്യസദ്ഭാവസംഭവാത് തത്പൗർവാപര്യവീരോധാതുപേക്ഷ്യം
ഏവം ചാത്ര

ഏകാർണ്ണവം വിശുദ്ധാ ചിത് വിഷ്ണുരവ്യാകൃതം നമഃ

പുഷ്കരം ദ്വിവിധം കാര്യം ശമകാമൗ സുരാസുരൗ

അനയൈവ ദിശാധ്യാത്മം ആധിദൈവികരൂപകൈഃ

നിരൂപിതം പുരാണേഷു പൂർവേഷ്ചപി ന സംശയഃ

പുഷ്കരം പുഷ്കരപ്രാദുർഭാവേ തദിഹ ദൃശ്യതേ

അതസ്തദ്വ്യാഖ്യാന സർവം പുരാണം വ്യാകൃതം ഭവേത്

വിദ്യാധികാരാവഗതാവശ്യമേയാദികേഷ്ചിഹ

ഇന്ദ്രവൃത്രാദയഃ ശബ്ദാ ആത്മമോഹപരാഃ കൃതാഃ

അത്രാപി ബ്രഹ്മണസ്തദ്വ്യാഖ്യാനപാരോക്ഷ്യേണ നിരൂപണം

ചക്രേ ദുർജനചോരേഭ്യസ്തത്ത്വരത്നം സുരക്ഷിതം

അനയൈവ ദിശാ വേദേ ജ്ഞേയം വ്യുത്രവധാദികം

ഇത്യാശയേന ഭഗവാൻവ്യാഖ്യാതപാരോക്ഷ്യതത്പരം

അഥ സപ്തമോഽധ്യായഃ

പുഷ്കരപ്രാദുർഭാവം

ജനമേജയ ഉവാച

പ്രഭാവം പദ്മനാഭസ്യ സ്വപതഃ സാഗരാഭസീ

പുഷ്കരേ വൈ യഥോദ്ഭൂതാ ദേവാഃ സർഷിഗണാഃ പുരാ 3-7-1

പുഷ്കരപ്രാദുർഭാവേ അധ്യാത്മവിദ്യാസ്വരൂപേണാധിദൈവികാ
ദിരൂപകേണ ച ദർശിതാം യഥാമതി വ്യാകൂർമഃ | തത്ര പൂർവം
ഭവിഷ്യേ സംസാരിണാമത്യുൽബണാം ഗതിം ശ്രുത്വാ അത്യന്തമു
ദ്ദിഗഃ

തരതി ശോകമാത്മവിത്

ഇതി ശ്രുതേഃ

നാന്യ പന്ഥാ വിദ്യതേഽയനായ

ഇതി ശ്രുതേഷ്ചാത്മജ്ഞാനാദന്യച്ഛേയഃ സാധനമപശ്യൻ തദേവ
സവിസ്തരം ജിജ്ഞാസമാനോ ജനമേജയ ഉവാച - പ്രഭാവം പ
ദ്മനാഭസ്യേത്യാദി || പദ്മനാഭസ്യ പ്രഭാവമാഖ്യാഹീതി സംബ
ന്ധഃ | പദ്മം കൃത്സ്നകാര്യപ്രപഞ്ചഃ സ നാഭൗ ഗർഭേ യസ്യ സഃ
മായോപാധിരീശ്വരഃ | തസ്യ പ്രഭാവം സൃഷ്ട്യാദി സാമർത്ഥ്യം കഥ
യേത്യർമഃ | കിം ഭൂതസ്യ പദ്മനാഭസ്യ | സാഗരാഭാസീ സ്വപതഃ
സാഗരവദനന്തമപാരം ച അഭ ഇവാഭഃ

ഏകം രസം മഹത്ഭൂതമനന്തമപാരം, സലില ഏകോ ദ്രഷ്ടാവൈദ്യ
തോ ഭവതി

ഇത്യാദി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധം ബ്രഹ്മ ന തു പ്രാകൃതസമുദ്രാഭഃ |

നഷ്ടാനലാനിലേ ലോകേ നഷ്ടാകാശമഹീതലേ

ഇതി വാക്യശേഷേ തത്കാരണസ്യാഗ്യാദേരപി നാശേ തദവ
സ്ഥാനായോഗാത് |

തസ്മിൻ സാഗരാഭസീ

ശുദ്ധേ ബ്രഹ്മണി സ്വപതഃ സ്വപിതോ ഭവതി |

തസ്മാദേനം സ്വപിതീത്യാചക്ഷതേ
 ഇതി സ്വപിതീനാമനിർവചനാത്
 ഈശ്വരഗ്രാസസ്തുരീയതുരീയഃ,
 അവ്യക്തം പുരുഷേ ബ്രഹ്മ നിഷ്ഫലേ സംപ്രലീയതേ
 ഇതിശ്രുതിസ്മൃത്യോരീശ്വരാവ്യക്തശബ്ദിതസ്യ മായാവിനഃ ശു
 ഭേ ലയോപലംഭാത് സ്വം നിജം മായാതീതം രൂപം പതതി ഗച്ഛ
 തീതി സ്വപൻ തസ്യ സ്വപത ഇതി യോഗേന നിഷ്കളേ ബ്രഹ്മ
 ണി കൈവല്യേ സമാധൗ വാ ലീയമാനസ്യ മായാവിനഃ പ്രഭാവം
 ബ്രഹ്മഹീതി മുഖ്യപ്രശ്നഃ | പുഷ്കരേ ബ്രഹ്മാണേ ദേവാ ഋഷയ
 ശ്ച കഥമുത്പന്നാ ഇതി വാ |
 വ്യോമപുഷ്കരമംബരം
 ഇതി പുഷ്കരശബ്ദസ്യ വ്യോമവാചിത്വേന വ്യോമപര്യായാണാം
 ച പ്രായേണ
 സ്വം ബ്രഹ്മ അമൃതം ദിവി പരമേ വ്യോമൻ
 ഇത്യുപനിഷത്സ്വവ്യാകൃതാകാശേ പ്രസിദ്ധേഃ | പുഷ്കരാവ്യേ
 തസ്മിൻദേവർഷയഃ ഇന്ദ്രിയപ്രാണാഃ സൂത്രാന്തേതി യാവത്കഥ
 മുത്പന്ന ഇതി ദിതീയപ്രശ്നഃ |
 ഏതദാഖ്യാഹി നിഖിലം യോഗം യോഗവിദാംപതേ
 ശൂണ്യതസ്തസ്യ മേ കീർത്തിം ന തൃപ്തിരഭിജായതേ 3-7-2
 യോഗം സൂത്രേ സംശുദ്ധാനാമധിഗമോപായം ആഖ്യാഹിതി
 തൃതീയ പ്രശ്നഃ |
 കിയന്തം ചൈവ കാലം വൈ ശയിതാ പുരുഷോത്തമഃ
 കിമർഥം ശയതേ കാലം തസ്യ കാലസ്യ സംഭവഃ 3-7-3
 നോ വ്യോമാപരോ യത് തസ്മാദവ്യക്തമുത്പന്നം ത്രിഗുണം ദി
 ജസത്തമഃ
 ഇതി ശ്രുതിസ്മൃത്യോർവിശേഷണീഭൂതമായാതിരോധാനപ്രാദു
 ര്ഭാവോദ്യാം സൂഷ്മേ പ്രാഗുർധ്വം ച തദ്ധേതോർമായാവിനഃ സ്ഥി
 തികാലാവധീം പൃച്ഛതി കിയന്താമിതി | സ്ഥിത്വേതി ശേഷഃ |

ശായിതേതി ലുഡന്തം | ശയനം കരിഷ്യതീത്യർഥഃ | കിയതാ
ചൈവ കാലേന സ ശേതേ ഇതി പാഠേ തു മഹാനപി കാലോ
ഭോഗലുബ്ധാനാം അൽപ ഏവേത്യഭിപ്രേത്യ

വർത്തമാനസാമീപ്യേ വർത്തമാനവദ്വാ

ഇതി ശേതേ ഇതി ലട് പ്രയുക്തഃ | തൃതീയം പൃഷ്ട്യാ ചതുർഥം
പൃച്ഛതി കിമർഥമിതി | കാലസ്യ സംഭവോ യോനിഃ സൻ കാലേ
കിമർഥം ശേതേ പരിമിതകാലാവേവ സൃഷ്ടിപ്രളയൗ കുതഃ ക
രോതി | പ്രവാഹനിത്യാം വാ സൃഷ്ടിം കുതോ ന കരോതീത്യർഥഃ
| കാലമിതി ദ്വിതീയാദ്യന്തസംയോഗേ | ശയത ഇതി ശപോ
ലുങ്ഗാർഷഃ | ശ്രയത ഇതി പാഠഃ സ്വച്ഛ | സ്വപതേ ഇതി പാഠേ
സ്വപതീത്യർഥഃ | ആത്മനേപദം ചാർഷം ||

കിയതാ ചൈവ കാലേന പ്രബുധ്യതി സുരാധിപഃ

കഥമുത്ഥായ ഭഗവാനസൃജന്നിഖിലം ജഗത് 3-7-4

ലയകാലാവധിം പൃച്ഛതി കിയതേതി | ഏവം കിയന്തമിത്യാദിനാ
സാർധശ്ലോകേന സ്വപത ഇതി പ്രഥമശ്ലോകപദാർഥം വിവിച്യ
പൃഷ്ട്യാ യഥോദ്ഭൂതാ ഇത്യപി തഥൈവ പൃച്ഛതി സാർധേന -
കഥമിതി | കുടസ്ഥസ്യ | ദ്വിതീയസ്യ കഥമുപാദാനത്വം യുജ്യേ
തേത്യർഥഃ ||

കേ പ്രജാപതയസ്താത ആസൻപൂർവം മഹാമുനേ

കഥം നിർമിതവാംശൈവ ചിത്രം ലോകേ സനാതനഃ 3-7-5

ഏതദേവാഹ - സനാതനഃ സർവദൈകരൂപഃ കുടസ്ഥ ഇത്യർഥഃ ||

എവമേകാർണവേ ലോകേ നഷ്ടേ സ്ഥാവരജങ്ഗമേ

നഷ്ടേ ദേവാസുരഗണേ പ്രനഷ്ടോരഗരാക്ഷസേ 3-7-6

അദ്വിതീയത്വമാഹ ഏവമിതി ദ്വാദ്യാം | ഏകാർണവേ ശുദ്ധചിന്താ
ത്രേ ലോകേ |

ആത്മാനമേവ ലോകമുപാസീതഃ

ഇത്യാത്മനി ലോകശബ്ദസ്യ ശ്രൗതപ്രസിദ്ധേ | ലോകേ നഷ്ടേ
ഇത്യധികരണേ സപ്തമ്യൗ | ചിദാത്മനി സ്ഥാവരാദാവദർശനം

ഗതേ സതീത്യർഥഃ |
നഷ്ടാനലാനിലേ ലോകേ നഷ്ടാകാശമഹീതലേ
കേവലം ഗഹ്വരീഭൂതേ മഹാഭൂതവിപര്യയേ 3-7-7
ഏതേന യോഗമാഖ്യാഹീതി തൃതീയപ്രശ്നേ യോഗശബ്ദാർഥോ
വിവൃതഃ | ഏതദേവോപസംഹരതി | കേവലമിതി | ഗഹ്വരം
നൈഘണ്ടുപ്രസിദ്ധ്യാകാശം ന ശൂന്യമിതി തേന ലക്ഷ്യതേ |
ഗഹ്വരമിതി ത്രിവിധദേശശൂന്യത്വാദ്ഗഹ്വരീഭൂതേ ഇത്യഭൂതതദ്ഭാ
വാർഥസ്യ ചേഃ പ്രയോഗഃ |

ശൂന്യതുലാം ദധത
ഇത്യുക്തം ശ്രീഭാഗവതേ വേദസ്തുതൗ || മഹാഭൂതാനി വിയദാ
ദീനി തേഷാം വിപര്യയഃ | പ്രളയോ യോസ്മിംസ്തസ്മിന്നേകാ
ർണവേ സതീത്യർഥഃ |

പ്രഭൂർമഹാഭൂതപതിർമഹാതേജാ മഹാതതിഃ
ആസ്തേ സുരഗുരുശ്രേഷ്ഠോ വിധിമാദായ കം മൂനേ 3-7-8
പ്രഭൂരിതി | പ്രഭൂശ്ചിദാത്മാ കാം വിധിം നിയതിം |

ഭാഗ്യം സ്ത്രീ നിയതിവിധി
ഇതി സാഹചര്യാദ്വിധിശബ്ദസ്യ സ്ത്രീത്വം | പ്രഭുഃ കിമദൃഷ്ട
രൂപം സഹായമാദായ ആശ്രിത്യ മഹാഭൂതപതിർവിയദാദി സ്രഷ്ടാ
ഇൗശഃ, മഹതേജാ ഇതി സമഷ്ടിസ്തൈജസഃ സൂത്രാത്മാ മഹാ
തതിരിതി അത്യന്തവിസ്തുതോ വിരാട് ച ഭൂത്വാ ആസ്തേ |
സുരാഃ മഹദാദ്യാസ്തേഷാം ഗുരുരീശഃ തസ്യാപി ശ്രേഷ്ഠ ഇതി
വിഭോർവിശേഷണം ||

തന്മേ ത്വമുപപന്നായ ബ്രഹ്മന്നേതദസംശയം
വക്തുമർഹസി ധർമിഷ്ഠ യശോ നാരായണാത്മകം 3-7-9
അധ്യാരോപാപവാദാഭ്യാം നിഷ്പ്രപഞ്ചം പ്രപഞ്ചതേ

ഇതി ന്യായമാശ്രിത്യ ബ്രഹ്മാദ്വൈതം പ്രസാധ്യം | തച്ഛാധ്യാരോപ
സൈവ ദുർവചനത്വാദനുപപന്നം | ത്വയാ ച അസകൃത്തദേവോ
പപാദിതമതഃ സംശയാവിഷ്ടസ്യ മേ നിഃസംശയം ജ്ഞാനം യഥാ

സ്യാത്തമാ വക്തുമർഹസീത്യാഹ - തമേ ത്വമിതി | ഉപപന്നായ യോഗ്യായ | യശോ നാരായണാത്മകം | നരോഽവിദ്യാവച്ഛിന്നം ബ്രഹ്മ, തേന സ്വാത്മനി കൽപിതം, ഈശസൂത്രവിരാഡന്തം നാരായണസ്യ സമൂലസ്യ അയനം സ്ഥാനം നാരായണഃ ശുദ്ധം വസ്തുതദാത്മകം യശഃ വൈഭവവിലാസഃ ഈശാദീഘടനാന്തഃ തം വക്തുമർഹസീതി സംബന്ധഃ |

അശേർഭേവനേ യുട് ച ഇതി അശേർസുൻപ്രത്യയേ യുട് | ഏതേന

അന്തരോ ബാഹ്യഃ കൃത്സ്നഃ പ്രജ്ഞാനഘനഃ

ഇതി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധം സബാഹ്യാഭ്യന്തരം ശുദ്ധം ചിന്മാത്രം നാരായണരൂപമിതി സർവത്ര ശ്രുതം തദുപപത്തിപൂർവകം വ്യുത്പാദയേതി സൂചിതം ||

പ്രാദുർഭാവം പുരസ്കൃത്യ ഭൂതം ഭവ്യം മഹാത്മനഃ

ശ്രാദ്ധാനാമുപവിഷ്യാനാം ഭഗവൻവക്തുമർഹസി 3-7-10

ഭൂതം വിദ്വദ്വൃഷ്ട്യാ നിത്യസിദ്ധപ്രാദുർഭാവം അധിഷ്ഠാനാന്തിരേകാത് മൂഢദ്വൃഷ്ട്യാ ഭവ്യം ഉത്പദ്യമാനം | ശ്രദ്ധാ വിദ്യതേ യേഷാം തേ ശ്രാദ്ധാഃ |

പ്രജ്ഞാശ്രദ്ധാർചാഭ്യോ ണഃ

ഇതി മത്വർഥീയോ ണഃ ||

വൈശമ്പായന ഉവാച

നാരായണയശോജ്ഞാനേ യാ ഭവേദ്ഭവതഃ സ്പൃഹാ

ത്വദ്വംശാനഘ പൂതസ്യ കാര്യം കുരുകുലർഷഭ 3-7-11

പ്രഷ്യാരം പ്രോത്സാഹയൻ വൈശമ്പായന ഉവാച - നാരായണേതി - ഹേ അനഘ! ഹേ കുരുകുലർഷഭ! നാരായണാത്മക യശോജ്ഞാനേ യാ ഭവതഃ സ്പൃഹാ ഭവേത്സാ ത്വദ്വംശാ ത്വദ്വംശേ ഉചിതാ | വിഭക്തയനേഷു ഭ്രാതൃഷു വിഭക്താ ഇതിവദുത്തരപദലോപഃ | സാ സ്പൃഹാ പൂതസ്യ യജ്ഞാദ്യനുഷ്ഠാനസ്യ കാര്യം ഫലം |

തമേവം വേദാനുവചനേന ബ്രാഹ്മണാ വിവിദിഷന്തി യജ്ഞേന
ദാനേന തപസാ നാശകേന

ഇതി ശ്രുതേഃ | ഭൂതസ്യേതി പാഠേ ലബ്ധജന്മന ഇദമേവ കാര്യം
കരണീയം യദ്ഭഗവദ്വിചരോന്യമാ നിഷ്ഫലം ജന്മേത്യർഥഃ ||

ശൃണുഷ്യാദിപുരാണേഭ്യോ ദേവതാഭ്യോ യഥാശ്രുതി
ബ്രാഹ്മണാനാം ച വദതാം ശ്രുതോസ്മാദിർമഹാത്മനാം 3-7-12

ശ്രുതിം ഉപനിഷദ്വാക്യം അനതിക്രമ്യേതി യഥാശ്രുതി | ശ്രു
തഃ പദ്മനാഭസ്യ പ്രഭാവ ഇതി പൃഷ്ടസ്യ വിശേഷസ്യാനുകർഷഃ ||

തഥാ ച തപസാ ദൃഷ്ടോ ബൃഹസ്പതിസമദ്യുതിഃ
പാരാശര്യസ്തതഃ ശ്രീമാൻഗുരുർദ്വൈപായനോബ്രവീത് 3-7-13

തപസാ പുണ്യേന ദൃഷ്ടോ മയേതി ശേഷഃ | ദൃഷ്ടേതി പാഠേ
തപസാ ധ്യാനേന ദൃഷ്ടോ പദ്മനാഭസ്യ പ്രഭാവമിതി പൂർവ്വവത്
പൃഷ്ടാനുകർഷഃ ||

തത്തേഹം സംപ്രവക്ഷ്യാമി യഥാപ്രജ്ഞം യഥാശ്രുതം
ന വിജ്ഞാതും മയാ ശക്യം ഋഷിമാത്രേണ ഭാരത 3-7-14

തത്തേഹം യദ്ദേവതാദിഭ്യഃ ശ്രുതം യച്ച ദ്വൈപായനേനോക്തം
തദ്ബ്രാഹ്മുല്യാത് സർവം ബോദ്ധ്യമശക്യമിത്യാശയേനാഹ - യഥാ
പ്രജ്ഞമിതി | യഥാശ്രുതം വിജ്ഞാതും വിശേഷേണ ജ്ഞാതും
മയാ ന ശക്യം | ഋഷിർമന്ത്രദ്രഷ്ടോ തന്മാത്രേണ |
സോഽഹം ഭഗവതോ മന്ത്രവിദേവാസ്മിന്നാത്മവിദ്
ഇതി ഛാന്ദോഗ്യേ സനത്കുമാരം പ്രതി വദതാ നാരദേനേവേത്യ

രീഥഃ |

കഃ സമുത്സഹതേ ജ്ഞാതും പരം നാരായണാത്മകം

വിശ്വാത്മനോഽയം ബ്രഹ്മാ ിപി ന വേദയതി തത്ത്വതഃ 3-7-15

പരം പുരുഷം നാരായണാത്മകം ശുദ്ധചിദാത്മകം യം പുരുഷം
ബ്രഹ്മാഽപി വേദോഽപി വിശ്വാത്മനഃ സാകല്യാത് സർവാത്മനാ മു
ഖ്യവൃത്തേത്യതി യാവത് ന വേദയതേ

യതോ വാചോ നിവർത്തതേ

ഇതി ശ്രുതേഃ | കാർത്യേന ന വേദയതേ കിം തു ഭാഗലക്ഷണയാ

തു വേദയത ഇത്യർഥഃ ||

ശ്രുതം മേ വിശ്വദേവാനാം യദ്ഠഹസ്യം മഹർഷിണാം

തദിദം സർവദേവാനാം തത്ത്വതസ്തത്ത്വവാദിനാം 3-7-16

ശ്രുതം മേ മയാ വിശ്വേഷാം ദേവാനാം മഹർഷീണാം ച | ഹ്രസ്വ
ത്വമാർഷം | യദ്ഠഹസ്യം ഗോപ്യം തത് ഇദം ഇദമേവ യത്ത്വയാ
പൃഷ്ടം നാരായണാത്മകം യശഃ | കീദൃശാനാം വിശ്വദേവാനാം ത
ത്ത്വതഃ അനാരോപിതരുപേണ സർവം ദേവ ആത്മൈവ യേഷാം
തേ സർവദേവാസ്തേഷാം |

സർവം ഖലിദിദം ബ്രഹ്മേദം സർവം യദയമാത്മാ

ഇതി ശ്രുതേഃ | അത ഏവ കൃപയാ ശിഷ്യാൻപ്രതി തത്ത്വവാദി

നാം തത്ത്വമേവ വക്തും ശീലം യേഷാം തേഷാം ||

തദധ്യാത്മവിദാം ചിന്ത്യം കാരണം ചൈവ കർമ്മിണാം

അധിദൈവം ച യദ്ദൈവം തദ്ദൈവമിതി സംജ്ഞിതം 3-7-17

കാരണം പ്രവർത്തകം യത്തദൈവം ദേവാനാം വിദുഷാമിദം ദൈ
വം അധി അധികം ദൈവം മഹാഭാഗ്യം ജ്ഞാനാഖ്യം |

യദ്ദേവാനാം ദൈവം തദശ്രവൈ തദാപ്തവാനിതി; ഏഷാസ്യ പ
രമാ സംപത്

ഇതി ശ്രുതേഃ | തദ്വസ്തു ദൈവമദ്യുഷ്മിതി സംജ്ഞിതം സർവേ

ഷാം സുഖകരം ഭാഗ്യം

ഏതസ്യൈവാനന്ദസ്യാന്യാനി ഭൂതാനി മാത്രാമുപജീവന്തി

ഇതി ശ്രുതേ: ||

യദ്ഭൂതമധിഭൂതം ച യത്പരം ച മഹർഷിണാം

യത്സത്യം ദേവദൃഷ്ടം ച യത്തദ്വേദവിദോ വിദു: 3-7-18

അധ്യായശേഷേണ അനുവാദമുഖേന പ്രശ്നാനാം ക്രമേണ സം
ക്ഷിപ്യാത്തരാണയാഹ യദ്ഭൂതമിത്യാദിനാ | ഭൂതം അനാദി അ
നാദിത്വം വ്യവഹാരേ മായായാമപ്യസ്തീത്യത ഉക്തം അധിഭൂതം
സർവേഷു തേഷു സദ്രൂപേണാനുസ്യുതം, അനന്തമിത്യർഥ: |
ജാഡ്യരൂപേണ മായാപി സർവത്രാനുസ്യുതേത്യത ഉക്തം - പ
രമിതി | മഹർഷിണാം മഹർഷീണാം ജ്ഞേയതയേതി ശേഷ: |
പരമുക്ത്യഷ്ടം ജഡസ്യ പരത്വായോഗാത് പരത്വം മായോപാധി
ക്യേപ്യസ്തീത്യത ഉക്തം - സത്യമിതി | മായയാ ബാധിതത്വേന
തസ്യാപി ബാധിതത്വാദസത്യത്വം സത്യമപ്യചിദ്രൂപം ചേത്തത്രോ
ഹ - ദേവദൃഷ്ടം ദേവശ്ചക്ഷുരാദി പ്രത്യക്ഷം തസ്യാപി ദൃഷ്ടം
പ്രത്യക്ഷം |

ന ദ്രഷ്ടേർദ്രഷ്ടാരം പശ്യേ പ്രാണസ്യ പ്രാണഭൂത ചക്ഷുഷശ്ചക്ഷു:

ഇത്യാദിശ്രുതേ: | ജ്ഞാനമാത്രസ്വരൂപമിത്യർഥ: | വേദം

സത്യം ജ്ഞാനമനന്തം ബ്രഹ്മ

ഇത്യാദി വിദന്തി തേ വേദവിദോ വിദു: | ഏതേന സാഗരാംഭോരു
പം ശുദ്ധമുക്തം ||

യ: കർതാ കാരകോ ബുദ്ധിർമന: ക്ഷേത്രജ്ഞ ഏവ ച

പ്രധാനം പുരുഷ: ശാസ്താ ഏകസ്തദഭിശബ്ദ്യതേ 3-7-19

അസ്യ തടസ്ഥലക്ഷണമാഹ യ: ഇതി || കർതാ വിയദാദേ: |
കാരകോ ഹിരണ്യഗർഭദ്വാരാ ഭൗതികസ്യ | ബുദ്ധിർമന: ഇതി മ
ഹദഹംകാരരൂപത്വമുക്തം | ക്ഷേത്രജ്ഞ ഇതി സാക്ഷിമാത്രേണ
ദ്രഷ്ടൃത്വം | ഏതേന പദ്മനാഭപ്രഭാവ ഉക്ത: | ഉക്തേർഥേ -

ഭോക്താ ഭോഗ്യം പ്രേരിതാരം ച മത്യാ

സർവം പ്രോക്തം ത്രിവിധം ബ്രഹ്മ ഏതത്

ഇതി ശ്രുതിം പ്രമാണയൻ യോഗമാഹ - പ്രധാനമിതി | പ്രധാനം

ജഡം | പുരുഷോ ജീവഃ | ശാസ്താ ഈശഃ | ഏതന്ത്രിതയം ഏക
ഏവ പരമാത്മേതി ||

കാലഃ കാലം സ്വപയതി ഭൂഷ്ടാ സ്വാധീന ഏവ ച

പ്രാണഃ പഞ്ചവിധശ്ചൈവ ധ്രുവമക്ഷയ ഏവ ച 3-7-20

തൃതീയം പ്രശ്നോത്തരം കിയന്തമിത്യാദിനാ സാർവശ്ലോകേന
ഈശ്വരസ്യ കാലാധീനത്വം ചോദിതം തന്നിരാചഷ്ടേർഭ്യേന -
കാല ഇതി | കാലം സ്വപയതി സ്വാപയതി കാലസ്യാപി കാല
ഇത്യർഥഃ | അത ഏവ സ്വാധീനോ ന തു കാലാധീനഃ കഥമുത്യാ
യേത്യാദിനാ സാധന കാര്യസൃഷ്ടിഃ പൃഷ്ട്യാ തത്രോത്തരമാഹ -
പ്രാണ ഇത്യാദിനാ സാർവദ്വയേന ||

ഉച്യതേ വിവിധൈർഭാവൈസ്തസ്യൈവാനുല തത്പരൈഃ

സ ഏവ ഭഗവാൻസർവം കരോതി വികരോതി ച 3-7-21

ഹേ അനന്ദ! യത് ധ്രുവം അവിനാശി അത ഏവ അക്ഷയഃ
ഹ്രാസശൂന്യഃ സ ഏവ പ്രാണവൃത്തിഭേദേന പഞ്ചവിധഃ | തത്പ
രൈഃ പ്രാണോപാസ്തിപരൈഃ വിവിധൈർഭാവൈഃ | പ്രാണാദി
കാര്യഭേദേർഹേതുഭിരുച്യതേ | സ ഏവ ച സർവവിയദാദി ക
രോത്യുത്പാദയതി | കിമുപാദാനാന്തരമപേക്ഷ്യ? നേത്യാഹ -
വികരോതി ച മായയൈവാത്മാനം പരിണാമയതീത്യർഥഃ |

യോഽസ്മാൻകാരയതേ കർമ്മ തേനാസ്മ വ്യാകുലീകൃതാഃ

യജാമഹേ തമേവേശം തമേവേഷ്ഠാമ നിർവൃതാഃ 3-7-22

യോ അസ്മാൻ കർമ്മ കാരയതേ |

ഏഷ ഹ്യേവ സാധു കർമ്മ കാരയതി

ഇത്യാദി ശ്രുതേഃ | തേനൈവ ച വയം വ്യാകുലീകൃതാഃ | വിധി
നിഷേധഗഹനേ പാതിതാഃ സന്ത ആസ്മ ആസ്മഹേ |

അനുദാത്തേത്വലക്ഷണമാത്മനേപദമനിയതം

ചക്ഷിണ്ണോഽഭിതകരണാത് ജ്ഞാപകാത് | തേന ആസ ഉപവേശ
നേ അസ്മാത്പരസ്തൈവപദേപി ആസ്മേതി സാധു | യതസ്തേ
ന വ്യാകുലീകൃതാഃ അതസ്തമേവ യജാമഹേ യജൈഃ ഇച്ഛാമ

| പ്രാർഥനായാം ലോഡുത്തമബഹുവചനം | നിർവൃതാഃ ശാന്താഃ
സന്തഃ ||

യോ വക്താ യശ്ച വക്തവ്യോ യശ്ചാഹം തദ്ബ്രവീമി വഃ
ഇദം ശൃണുത യച്ഛ്രേയോ യച്ചാനൃത്പരിജൽപഥ 3-7-23

സർവം ചിന്മാത്രമേവേത്യോഹ ദ്വാഭ്യാം - യോ വക്തേതി | വക്താ
വാചഃ പ്രവർത്തകഃ വക്തവ്യോർഥഃ || അഹം വക്ത്യത്യാഭിമാനീ
ജീവഃ | യത് ഇദം ശൃണുത ശ്രവണക്രിയാ | യത് ശ്രേയോ മോ
ക്ഷഃ യച്ചാനൃത്സർഗാദി പ്രബ്രൂത നാനാവികൽപരൂപം ||

യാഃ കഥാശ്ചൈവ വർത്തന്തേ ശ്രുതയോ വാഥ ഗഹ്വരാഃ
വിശ്വം വിശ്വപതിർദേവാഃ സർവം നാരായണാത്മകം 3-7-24

കഥാഃ ഭൂതാർഥവാദാഃ ഗഹ്വരാഃ രഹസ്യപ്രതിപാദകാഃ വിശ്വം പാ
ല്യം വിശ്വപതിഃ പാലകഃ ദേവാഃ കരണാനി സർവം തത് നാരായ
ണാത്മകമിതി വഃ യുഷ്മാൻപ്രതി ബ്രവീമിതി സംബന്ധഃ ||

യത്സത്യം യദനൃതമാദിമക്ഷരം വൈ
യദ്ഭൂതം ഭവതി മിഥശ്ച യദ്ഭവിഷ്യം
യത്കിഞ്ചിച്ചരമചരാവ്യയം ത്രിലോകേ
തത്സർവം പുരുഷവരഃ പ്രഭൂർവരിഷ്ഠഃ 3-7-25

ഇതി ശ്രീമഹാഭാരതേ ഖിലേഷു ഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവണി
പുഷ്കരപ്രാദുർഭാവേ സപ്തമോഽധ്യായഃ

ഏതദേവോപസംഹരതി - യത്സത്യമിതി | സത്യാനൃതേ ലൗകി
കേ ആദിമം ആദൗ ഭവം കാരണം ക്ഷരം ച കാര്യം തദുഭയാത്മകം
ഭൂതം അതീതം മിഥശ്ച ഭവതി പരസ്പരജനകം ബീജാംകുരാദി
ഭവിഷ്യമനാഗതം ചരം പരിണാമി അചരം കൂടസ്ഥം വരിഷ്ഠഃ നാ
രായണഃ വരീയാൻ ഇൗശഃ വരഃ സമഷ്ടിജീവഃ അപരോ വൃഷ്ടിജീവഃ
കൽപിതാനേതാനപേക്ഷ്യ വരിഷ്ഠത്വം ശുദ്ധസ്യ പ്രഭോരിതി ഭാ
വഃ
ഇതി ശ്രീഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവണി ടീകായാം പുഷ്കരപ്രാദു
ർഭാവപ്രകാശേ സപ്തമോഽധ്യായഃ ||

Harivamsha Maha Puranam - Part 3 - Bhavishya Parva

Translated by G. Schaufelberger, schaufel@wanadoo.fr August 22, 2008

Proof-read by K S Rmachandran, ramachandran_ksr@yahoo.ca

Malayalam electronic version with Nilakantha commentary by A. Purushothaman,
purushu55@gmail.com

If you find any errors compared to Chitrashala Press edition, send corrections to
A. Harindranath, harindranath_a@yahoo.com